

OM DEN NYE UDGAVE AF VITÆ SANCTORUM DANORUM.

VED

M. CL. GERTZ.

Begyndelsen til det Arbejde, jeg i Aften har den Ære at forelægge for Selskabet, ligger nu allerede ret langt tilbage i Tiden. I Aarene 1893—94 havde jeg som Medlem af Bestyrelsen for „Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse paa Dansk“ faaet det Hverv overdraget at føre Tilsyn med den Oversættelse af Skrifterne om „Danske Helgeners Levned“, som dengang blev udgivet af Prof. H. Olrik, og underkaste hans Manuskript et kritisk Gennemsyn. Ved den Lejlighed kom jeg da til at stifte et meget indgaaende Bekendtskab med de latinske Kildeskrifter fra Middelalderen om dette Emne, som paa et enkelt nær forelaa udgivne i det store Værk *Scriptores Rerum Danicarum*. Jeg blev — som Filolog — ikke særlig opbygget derved, da det meget snart stod klart for mig, at Teksten her var givet i en overmaade mangelfuld Skikkelse; og dette gjaldt ikke alene om de Skrifter, der stod i de senere, ved Suhm besørgede Bind af *Scriptores*, skønt Skødesløshedsfejlene her vel nok er noget hyppigere, men lige saa fuldt om dem i de 3 første Bind, hvis Udgivelse Langebek selv havde besørget. Langebek har utvivlsomt indlagt sig stor Fortjeneste ved i det hele at fatte Planen til Samlingen af vore middelalderlige Kildeskrifter og ved i det mindste at paa-begynde Indsamlingen af Materialet; de historiske Oplysninger, han har givet i sine Anmærkninger til de af ham selv udgivne

Skrifter, indeholder sikkert ogsaa meget godt, som endnu har Betydning; men han har haft ret daarligt og ufuldstændigt Materiale at arbejde med, hvad der selvfølgelig ikke skal lægges ham til Last, og dernæst har han, hvad man mere kan bebrejde ham, oftere ladet det mangle paa streng Nøjagtighed ved Bearbejdelsen af dette Materiale; endelig har han (saaledes maa i alt Fald nu til Dags en Filolog dømme) i ret paafaldende Grad manglet filologisk Judicium, saa at han, selv hvor han havde Adgang til bedre Materiale, dels har undladt at drage det frem til Benyttelse, dels ikke forstaaet at benytte det, skønt han kendte det. Senere har jeg haft Anledning til at gøre mig bekendt med en hel Del andre Skrifter i den store Samling, og min Dom over den er kun i sjældne Tilfælde bleven gunstigere derved; det staar for mig som en afgjort Sag, at, hvis Historikerne skal have en Udgave af vore middelalderlige latinske Kildeskrifter, som de kan benytte med Tillid, maa det Arbejde, der er gjort i S. R. D., i det mindste for store Partiers Vedkommende gøres om igen, og det kan kun gøres ordentligt, naar en vel skolet Filolog er med ved Udgivelsen. For Resten vil ved en saadan ny Udgave utvivlsomt meget kunne skydes ud af Samlingen, da det nu naturligere hører andensteds hen; men til Gengæld maa rigtignok adskiligt nyt drages med ind i Samlingen, først og fremmest da en ordentlig Udgave af Saxos Værk, for saa vidt det i det hele nu er muligt at levere en saadan.

Under mit Arbejde med *Vitæ Sanctorum Danorum* opkom allerede paa det førnævnte Tidspunkt den Tanke hos mig til en Begyndelse at tilvejebringe en ny kritisk Udgave af denne særlige Række Skrifter; og da jeg vidste, at Haandskrifter til nogle af de betydeligste Skrifter fandtes i forskellige udenlandske Bibliotheker, satte jeg mig ved den længere Udenlandsrejse, jeg med Understøttelse dels af Ministeriet dels af Carlsbergfondens foretog i det første Halvaar af 1895, ogsaa det Formaal at opsøge og sammenligne disse Haandskrifter for at

samle Materiale til den paatænkte Udgave. Naar jeg da her skal gøre Rede for, hvad nyt den nu foreliggende Udgave har bragt, anser jeg det for rigtigst at gøre det paa den Maade, at jeg først meddeler, hvad Haandskriftmateriale det lykkedes mig at fremdrage paa denne Rejse, og ved Anførelse af nogle enkelte Træk at paavise dette Materiales Betydning for Fastsættelsen af Skrifternes Tekst.

Jeg begyndte Arbejdet i Paris i Marts 1895. Det var mig bekendt, at ved den Udgave af *Vita S. Willelmi abbatis et confessoris*, som findes i *Acta Sanctorum*, og som derefter var afskrevet af Langebek og efter hans Afskrift trykt i S. R. D. Tom. IV med en Mængde, til Dels meget slemme Sjuskefejl, som let havde kunnet undgaas, havde Udgiveren, Jesuiterpateren *Papebroch*, lagt et Haandskrift til Grund, som engang havde tilhørt Klosteret S. Victor ved Paris, og som jeg nu formodede maatte findes i det franske Nationalbibliothek. Med nogen Besvær fandt jeg det virkelig ogsaa dér og tog en Kollation deraf, som gav adskilligt nyt Udbytte, skønt P. i det hele havde arbejdet omhyggeligt. Men da jeg efter at have endt dette Arbejde gennemsaa Katalogen over Bibliothekets hagiografiske Haandskrifter for om muligt at finde noget mere om danske Helgener, opdagede jeg, mens der ellers ikke fandtes noget, at der i S. Genouefas Bibliothek skulde være endnu eet Haandskrift af det samme Værk; P. havde forøvrigt, hvad jeg havde overset eller glemmt, omtalt dette Haandskrift i Fortalen til sin Udgave, men aabenbart ikke benyttet det. Jeg fik nu fat paa det og saa' da til min Forbavselse, at jeg omtrent havde kunnet spare mig det allerede gjorte Arbejde med Victorinerhaandskriftet (V); thi Genouefahaandskriftet (G), et prægtigt Manuskript fra o. Midten af det 13. Aarh. (ca. 50 Aar efter Vilhelms Død) var aldeles øjensynligt Originalen til V., som næppe er skrevet før i det 15. Aarh. Det er ikke underligt, at Skriftet om Abbed Vilhelm er kommet netop til disse 2 parisiske Klostre: Vilhelm var *canonicus regularis* ved S. Ge-

nouefas Kirke, da Absalon indkaldte ham til Danmark, men den strenge Augustinerorden, hvortil Kannikelaget hørte, var netop paa hans Tid bleven indført dér fra S. Victors Kloster. Den franske Klerk, der har forfattet Skriftet i Danmark, hvor han har levet som Munk i Æbelholt Kloster hos Abbed Vilhelm, har da sendt en Afskrift af sit Værk til hans Moderkloster S. Genouefa, i hvis store Passionale det er blevet indført, hvor det nu staar; derfra er saa senere hen en Afskrift kommen til Frændeklostret S. Victor. De Eksemplarer af Skriftet, man naturligvis har haft i Æbelholt og vel ogsaa i andre danske Klostre, er nu helt forsvundne; kun i nogle Breviarier har man nogle ganske tarvelige Udtog af enkelte Partier af det, som har været benyttede til Læsestykker ved Helgenens Fest; desto gladere kan vi da være ved, at Skriftet er bleven bevaret paa den angivne Maade, da det i det mindste efter min Mening er det fornøjeligste og bedst skrevne af alle vore Helgenskrifter.

Skønt Genouefahaandskriftet selv er en Afskrift efter det nu tabte Originaleksemplar, der var bleven sendt til Frankrig, foreligger Teksten deri dog saa godt overleveret, at der kun i meget ringe Grad er Brug for Konjunkturkritik til at rette den. Et Sted har Afskriveren (i Cap. 6, p. 312, 18) ved en let tilgivelig Uagtsomhed, idet hans Øje har forvildet sig fra et *corpore* til et tætved staaende *corpori*, udeladt 4 Ord, der med fuld Sikkerhed kan suppleres ved Hjælp af *Vulgata*, som citeres her; et Par Steder har Maleren, der skulde male Kapitlernes Initialbogstaver, grebet fejl, saa at der er kommet til at staa *Recursis* istdf. *Decursis* (Cap. 8), *Curens* istdf. *Furens* (Cap. 16), *Quidam* istdf. *Cuidam* (Cap. 18); og saaledes findes der hist og her forskellige Smaafejl, som næsten overalt med Lethed og Sikkerhed kan rettes. Det mærkeligste af disse Steder er maaske følgende, der findes i en Mirakelfortælling om en Kvinde, som blev helbredet af Helgenen for en Svulst, ved hvilken hendes Underliv var opsvulmet saa stærkt, at det knap kunde omspændes med et Bælte, 3 Alen langt, som hun

efter sin Helbredelse efterlod i Klosteret til Minde om Underet. Mens Munkene spiste til Aften i Refektoriet, fortælles der, laa hun i Bøn ved Helgenens Grav; da de saa kom tilbage, fandt de hende saa tynd og slank, at de næppe kunde tro, det var den samme Kvinde. Efter at dette er fortalt, læses der i Skriftet (Cap. 38):

„Interrogata, si aliquam corruptionem intrinsecus uel extrinsecus sustinuisset, per quam humor noxius uel sanies defluxit, negauit se aliquid ruptionis uel doloris in sui curatione sensisse, sed tumorem sedatum fuisse, sicut placuit ei, qui eam sanam fecit.“

Her er Ordet *corruptionem* aabenbart galt; efter sit Begreb („Fordærvelse, Beskadigelse“) passer det aldeles ikke til Stedet, og overalt i de mange Historier, vi har om lignende Helbredelser af Svulster, *inflationes* eller *tumores*, bruges der om „Bristning“ altid Ordene *rumpi* og *ruptio*, som ogsaa her i Stedet straks efter, aldrig derimod *corrumpi* eller *corruptio*. Havde vi nu alene Haandskriftet V, vilde det ikke være let at se, hvorledes Fejlen kunde være opstaaet, og man maatte da simpelthen, som Papebroch gjorde, udslette *cor*. Men i G findes *cor* sidst i Linien; der er altsaa sikkert begaaet den Fejl, at Afskriveren ved at gaa over til den næste Linie har glemmt at fuldføre det med *cor* begyndte Ord: *corporis*.

Helt uden Nytte er dog V ikke; G har nemlig lidt Overlast paa nogle Steder ved Rettelser, som er komne ind deri, efter at V var afskrevet, og V kan da give os den oprindelige Tekst. Et ret interessant Eksempel herpaa findes i Cap. 2. Dér fortælles det, at Vilhelm, som var bleven opdraget i Klosteret S. Germanus de Pratis, derfra havde ført visse Munkevaner med sig til Genouefaklostret; dette syntes hans Medkanniker dér, som var *canonici sæculares*, ikke om: de var bange for, at han vilde prøve paa at indføre disse Vaner hos dem, og vilde derfor gerne søge at trænge ham ud af deres Samfund, mens det endnu var Tid. Forfatteren lader dem da opmuntre hinanden

hertil med disse Ord: „Ad memoriam reuocemus, quod ait *ouidius poeta*:

Principiis obsta: sero medicina paratur,
cum mala per longas conualuere moras.“

Det er et Citat af Ovids *Remedia Amoris*; denne Bog saavel som *Ars amandi* og *Amores* var ikke ganske sjældnen Læsning i Munkeklostre og kunde vel navnlig tiltale Sækularkanniker. Men Ordene *ouidius poeta* staar i **G** skrevne med store, kluntede sorte Bogstaver af en meget yngre Haand i en hæsliq Rasur; af den oprindelige Skrift er der kun levnet Spor i et Par ned under Linien gaaende lodrette Streger, én ved Rasurens Begyndelse, én noget længere henne. Her hjælper **V** os; deri staar der: quod ait *philosophus*, og dette kan fuldstændig passe til Sporene i **G**. Nu vil man maaske undre sig over at finde Ovid betegnet som *philosophus*; men med denne Titel kan i Middelalderen enhver af de gamle Digtere, ja overhovedet de gamle Skribenter betegnes, som er Fader til en eller anden Visdomssentens, der anføres.

Paa et andet Sted findes der ogsaa en slem Rasur; men den er af meget ældre Oprindelse, da Rettelsen i **G** dér, som overhovedet paa de fleste andre Steder, hvor **G** frembyder Rettelser, er gaaet over i **V**. Men mærkeligt nok modtager vi her Hjælp af de tarvelige Excerpter i et Par danske Breviarier; alle disse Breviarier er ellers saa godt som værdiløse paa eet nær, *Br. Roschildense*, der frembyder visse Ejendommeligheder, hvad der sikkert hænger sammen med, at Roskildekirken aabenbart særlig har taget sig med Iver af Helgendyrkelsen af Vilhelm for bedre at kunne rivalisere med Ringstedkirkens Hellig Knud Hertug. Der fortælles i Cap. 17, hvorledes **V.**, efter at han havde været en Række Aar i Klostret paa Eskilsø i Isefjorden, som han var bleven indkaldt til, flyttede med sit Munkesamfund over til Æbelholt i Hillerød-Eggen: „Monasterium sancti Thome apostoli in loco, qui Paraclitus uocatur, primus construxit et ordinem sancti *Augustini* in eo transtulit.“

Her staar Ordene *Augustini in* i en Rasur, hvis Rum de knap nok udfylder; den oprindelige Skrift er udraderet, saa at intet-somhelst Spor er tilbage; men i *Brev. Sleswicense et Lundense* læses der istdf. dem Ordene *Victoris Parisiensis*. Der kan næppe være Tvivl om, at vi her har det, som Forfatteren selv har skrevet; det var netop Augustinerordenen i den særlig skærpede Form, den havde faaet i S. Victors Kloster, der var bleven indført ved Genouefakirken, og som V. nu indførte i Æbelholt. Men skønt Ordenen i denne Form ogsaa ellers kaldes *ordo s. Victoris*, har man dog i Genouefaklosteret foretrukket at kalde den med dens oprindelige Navn *ordo s. Augustini*, og det har været Grunden til, at man, da Skriftet om S. Willelmus indførtes i Klosters Passionale, har foretaget denne Rettelse, vistnok ved et Gennemsyn umiddelbart efter at Afskriveren havde fuldført sit Arbejde.

S. Vilhelms Helgendyrkelse synes at have været i alt væsentligt begrænset til det af Sjælland, der ligger Nord for en Linie mellem Roskilde og 'Kopmanhauen'; af og til kommer ogsaa Folk til ham fra Skaane og Halland, men kun sjældent fra fjærnere Steder. I Mirakelhistorierne om ham forekommer der da en hel Række Navne paa Lokalteter fra det angivne Omraade, særlig fra Egnen om Æbelholt og Esrom. Det vilde ikke være underligt, om Afskriveren i Paris havde forkvaklet adskillige af disse fremmede Navne, og det er da ogsaa sket, først i **G**, derefter noget mere i **V**; men i det hele maa man dog næsten undre sig over, hvor rigtigt de fleste er bleven bevarede i disse Haandskrifter. Derimod er adskillige bleven slemt forkvaklede i Papebrochs Udgave, og disse Fejl er saa gaaede over i S. R. D. og har voldet adskillige Bryderier. Et Sted (Cap. 36) omtales et Mirakel, der blev gjort i 'Willike', som der staar i S. R. D., medens Pap. efter **V** havde skrevet *Vilike*; hvad er det? Man har tænkt paa *Villinge* og *Villingebæk*, men selve Navnet *Villinge* findes ikke. Nu viser det sig, at der i **G** staar *iulike*, og dermed er Sagen klar; dette

kender vi ogsaa andenstedsfra som Navnet paa *Jyllinge* ved Isefjorden overfor Eskilsø. — Et andet Sted (Cap. 43) nævnes en ‘Andreas sacerdos *de Zunthe*’, som Pap. og Langebek skriver. Her havde jeg vist Olrik ind paa det rette Spor; men han har ladet sig lede bort derfra ved en anden ham meddelt Formodning om, at der dermed mentes *Saunte* ved Hornbæk. **V** har her *desunthe*, **G** derimod det rigtige *de Sunthe*, σ : fra *Sundby*, utvivlsomt enten *Oppe-Sundby* eller snarere *Udesundby* = Frederikssund. — Slem er især Forkvaklingen hos Pap. i en Historie (Cap. 51) om en ‘sacerdos de Scania, *de Hazdelzar*’; Navnet ser snarere ud som arabisk eller mesopotamisk end som skaansk; men Ollriks Formodning om, at dermed maatte menes *Hardakræ*, nu *Harjager* eller *Harrie*, bekræftes ved, at **G** har *hardekeir*, **V** det samme eller *hardekier*. — Ikke fuldt opklaret er et Sted (Cap. 57), hvor der i Udgaverne staar: ‘Inghefrit *de Nordenberghe, de uilla Luagbe*; det sidste Navn angiver utvivlsomt Stedet, hvorfra hun kommer til S. Vilhelm, det første maa da enten være et Slægtsnavn (?) eller angive hendes Fødested. Dette *Nordenberge* (saaledes **GV**) har man ment skulde være en Forkvakling af *Vordingborg*, og derefter ansaa man *Luagbe* for en Forkvakling af Navnet paa det nærliggende *Lundby*; men i **GV** staar der *Lungbe*, og dermed maa afgjort menes *Lynghby*, enten dette nu er Kongens Lynghby eller en af Lynghbyerne ved Arresø, hvad der synes rimeligst; hvad *Nordenberge* er, véd jeg ikke, men at det skulde være *Vordingborg*, synes mig herefter ganske urimeligt. — Endelig (Cap. 63), i en Historie om en Opvækkelse af en druknet Dreng, betegnes denne som: ‘filius cuiusdam uidue in *Oreberghem*’, hvilket Navn ogsaa maa være korrump. Men der findes tæt ved Raageleje et Sted *Orebjærg*, og der synes efter Kortet at være en Sø eller Mose og et Vandløb derved; det er endvidere noget paafaldende, at ved et saa vigtigt Mirakel intet Personnavn nævnes, medens dette sker til Overflod i en anden Mirakelhistorie af be-

slægtet Art, som gaar lige forud; jeg formoder da, at der skal læses: *in Oreberg, Heme* (∴ *Emmæ*).

Fra Paris rejste jeg videre, først til St. Omer i Nærheden af Calais, siden til Brügge; begge Steder, vidste jeg, fandtes der et Haandskrift af Ælnoths (eller, som han selv kalder sig, *Ailnoths*) Værk om S. Kanutus Rex. Den engelske Munk eller Præst Ailnoth, som var kommen til Danmark et Par Aar før S. Knuds Altersættelse (*translatio*) og havde overværet denne i Odensekirken, hvortil den engelskfødte Biskop Hubaldus sandsynligvis havde knyttet ham, har sikkert nok skrevet sit Værk bl. a. ogsaa med det Formaal at gøre Udlandet bekendt med den nye danske Helgen; derom vidner f. Eks. det, at han stadig oversætter de danske Stednavne paa Latin. Men i England, hvor man nærmest skulde vente det, har man dog hidtil ikke fundet noget Spor af Værket; derimod er det kommet til Flandern, hvad der for Resten er naturligt nok efter Hellig Knud Konges Forbindelse med dette Land, hvorfra han havde hentet sin Dronning Ethela, og hvor deres Søn, Karl Danske, siden blev Greve og led Martyrdøden i Brügge; der er heller ikke noget underligt i, at Værket er kommet til det nærliggende St. Omer, hvor St. Bertini Kloster og andre i sin Tid havde modtaget store Velgerninger af Knud den Store paa hans Romerrejse. De to Haandskrifter, *Audomariensis* og *Brugensis* (A og B), ligner hinanden saa meget, at der ikke kan være nogen Tvivl om, at de begge er afskrevne næsten paa samme Tid (i Beg. af 13. Aarh.) og efter samme Original, hvis Tekst de i Forening hjælper os til at fastsætte, hvad der næsten overalt kan gøres med fuldkommen Sikkerhed. Af de Haandskrifter, der fandtes her i Danmark, eksisterede der i det 17. Aarh. endnu, som det synes, kun eet; det havde tilhørt Bibliotheket i Herrisvad Kloster nærved Helsingborg, var derfra kommet i Arild Huitfeldts Eje og senere blevet indlemmet i Universitetsbibliotheket, ved hvis Brand i 1728 det

gik til Grunde. Imidlertid var der paa Grundlag af det (H) udkommet 2 Udgaver af Ailnoths Skrift, én ved en ubekendt Udgiver i Kbhvn. 1602, en anden ved den hollandske Filolog og Historiker Joh. Meursius, kgl. dansk Historiograf, i Kbhvn. 1631. Den første Udgave var ganske vist ikke helt god, men holdt sig dog, naar nogle enkelte Steder undtages, ret tro til Haandskriftet; den anden derimod var et næsten skandaløst Sjuskeriarbejde; og dog fik den desværre den største Betydning for Eftertiden, medens den første lodes upaaagtet. Heldigvis havde imidlertid Arne Magnusson før Haandskriftets Brand haft Lejlighed til at konferere det med Meursius' Udgave og indført i det mindste de allerfleste Varianter efter det i sit Eksemplar af Udgaven; hans Eksemplar havde siden Langebek ejet, men derefter var det forsvundet, og først i 1911 fandt Bibliothekar Carl Petersen fra vort kgl. Bibl. det i det *Deichmannske Bibliothek i Christiania*. Ogsaa Thomas Bircherod fra Odense havde benyttet Haandskriftet og paa dets Grundlag forberedt en ny Udgave af Teksten med en tilhørende Kommentar; den kom imidlertid aldrig ud, og Bircherods Manuskript var ogsaa blevet borte, indtil jeg nu har fundet det igen i en af Samlingerne paa Universitetsbibliotheket. Ved disse Fund er det blevet godtgjort, hvad allerede Udgaven fra 1602 for en stor Del havde ledet til at tro, at det danske Haandskrifts Tekst i Virkeligheden var meget bedre, end man maatte antage efter Meursius' slette Udgave; men den kan dog langt fra staa ved Siden af den Tekstoverlevering, som de to ovennævnte fremmede Haandskrifter frembyder. Bekendtskab med denne fik man først ved den af Jesuiterpateren *Jo. Bapt. Sollerius* i 1723 besørgede Udgave af Ailnoth i *Acta Sanctorum*, der var bygget paa Brüggehaandskriftet B; men selv paa denne Udgave havde Meursius' Udgave hist og her faaet en skadelig Indflydelse. Langt værre gik det dog, da Langebek i 1774 leverede sin Udgave af Skriftet i S. R. D. Han kendte baade Udgaven af 1602 og Arne Mag-

nussons Kollation, delvis vist ogsaa Bircherods, hvoraf Westphalen havde meddelt enkelte Ting, og endelig kunde han benytte Sollerius' Udgave; men desuagtet er den Tekst, han giver, ikke stort andet end Meursius' slette Tekst, og af de talrige, øjensynlig bedre Læsemaader, der kunde hentes fra Sollerius, har han næsten ikke optaget nogen i sin Tekst, men kun meddelt dem i Noterne og det hverken fuldstændigt eller korrekt. Den hele Udgave er da at betegne som ganske ubrugelig, i det mindste naar den bedømmes fra filologisk Synspunkt.

Der kan nu ikke være Tale om her udførligere at paavise dette; saa maatte vi have meget længere Tid til vor Raadighed; men det kan vel nok have sin Interesse at anføre et Par Stikprøver til at vise Udgavens Charaktér og derhos vise, hvorledes den rigtige Tekst skulde have været. I Cap. 29, hvor der fortælles om Plyndringen af S. Albani Kirke efter Knuds og hans Kampfællers Fald, læses der: „Prophanorum cuneus angulatim perscrutatur sacraria, dona aris nuper imposita diripiens et . . . longius conseruata non relinquens, ut, que sacris distrahebant altaribus, ornandis inter se partirentur *muribus*.“ De røver altsaa de kostbare Alterklæder og forskellige Guld- og Sølvsaager og deler dem imellem sig 'til at smykke disse *muribus* med'. Nu kan *muribus* efter almindelig latinsk Sprogbrug ikke betyde andet end „Mus“, og dette synes dog at være noget ganske urimeligt; men selv om det skulde være brugt = *muris* (— det maatte saa være en mærkelig Fejlskrift, thi Ailnoth selv er en for dygtig Latiner til, at han kan have skrevet saaledes —), saa er „Bymure“ lige saa underligt i denne Forbindelse; ja selv om man vilde gaa endnu videre og lade *muribus* gælde = *parietibus*, vilde det dog være ganske utilfredsstillende. Jeg raadede derfor Olrik til at lade dette Vrøvl fare og oversætte, som om der stod *mulieribus*; dermed var jeg inde paa den rette Vej, men traf dog ikke det rette Ord. Om nu dette *muribus* i Meursius' Udgave skyldes en Læse- og Skrivefejl af ham selv, eller det er en Sætterfejl, som han

har overset ved Korrekturen, véd jeg ikke; i sine Noter bemærker han intet derom; men Fejlen er kommen til at spille en mærkelig Rolle. Sollerius skrev ogsaa i sin Udgave *muribus*, idet han maa have overset Læsemaaden i Brüggehaandskriftet, ja han forsøgte endog i sine forklarende Noter at redde „Musene“ (aaabenbart med Henblik paa Skriftstedet om „de Ting, som Møl og Rust kan fortære“¹⁾). I Westphalens Udgave af Bircherods Ailnothkommentar, hvortil han har optrykt Meursius' Tekst, findes naturligvis ogsaa 'Musene'. Og nu Langebek! Ja hos ham kommer de igen, uden at han har følt mindste Anfægtelse, uagtet han baade af Udgaven fra 1602 og af Arne Magnussons Noter, som han benyttede, har kunnet se, at Huitfeldthaandskriftet havde *nuribus*, det poetiske Ord for *iuuenculæ mulieres*. Naturligvis har ogsaa Bircherod det rigtige Ord i sin uudgivne Tekst, og det findes selvfølgelig i de to fremmede Haandskrifter.

Noget anderledes, men mindst ligesaa graverende, er Langebeks Forhold ved Tekstbehandlingen af et Sted i Cap. 25, hvor Ailnoth, efter at have omtalt Forræderen Piperos Færd, holder en lang Forbandelsestale imod ham. Dér læses der efter Huitfeldthdskft. og Meursius: „O te impudicum, orbis

¹⁾ Han udtaler sig nemlig om Stedets Fortolkning paa følgende mærkelige Maade: *Crediderim voluisse dicere, altarium ornamenta blattis, tincis et muribus deputanda*. Dog har han selv haft en Følelse af Forklaringens Latterlighed, idet han tilføjer: *Sed auctoris huius stylus severius discutiendus non est*, en Sætning, som fortjener at anholdes, da den udtrykker en Vurdering af de middelalderlige Kilders Sprog og Stil, som vist har været ret almindelig og næppe heller nu er helt forsvunden, og som der maa gøres Indsigelse imod. Thi før Historikerne og andre, der læser Middelalders-Latin, kommer bort fra den Anskuelse, at dette Sprog er et fordærvet og halvt barbarisk Sprog, hvor alting kan udtrykkes paa en hvilkensomhelst Maade og i hvilkensomhelst Form, og alt betyde alting, saa at man ogsaa kan nøjes med en slet Tekst og en kun halvt forstaaende Fortolkning, — før vil man aldrig kunne drage det tilbørlige Udbytte af denne Litteratur, der virkelig fortjener at studeres og behandles *lige saa omhyggeligt som et hvilketsomhelst klassisk Oldtidsskrift*.

uniuersi acclamatione detestandum et Stygiis solum umbris *absorberi facibus* dignissime deputandum.“ Først maatte her Infinitivkonstruktionen vække Tvivl; men selv om man vilde lade den passere, saa burde dog *facibus*, tilmed i Betydningen *incendiis* eller *ignibus*, falde En for Brystet, navnlig ved Siden af *umbris* (= *tenebris*); og saa er der det forbavsende *absorberi* istdf. *comhuri*! Men dette meningsløse Tøjeri har L. ladet staa, uagtet han af Sollerius' Udgave vidste, at Brüggehaandskriftet (— hvormed naturligvis det fra St. Omer stemmer —) havde den klare og til Ailnoths Koketteren med den græske Mythologi saa udmærket passende Læsemaade: „Stygiis solum umbris *ac Cerberi faucibus* dignissime deputandum.“

Ved Benyttelse af de to fremmede Haandskrifter **A** og **B**, som jeg tror at have konfereret med al tilbørlig Omhu, har Teksten af Ailnoths Værk, som i den nu foreliggende Udgave er bygget paa dem, helt igennem faaet en ny og, som jeg er overbevist om, langt bedre Skikkelse end i nogen tidligere Udgave, selv Sollerius', hvis Brug af det gode Haandskrift, han havde, ingenlunde var tilfredsstillende. Der er naturligvis her ikke Tid til at paavise dette i Enkelthederne; jeg vil nøjes med at fremdrage et enkelt Sted. I Cap. 24, i en af Ailnoths mange Deklamationer mod *Diabolus*, som volder hans Helgen alle mulige Plager, læses der om Slangens Forlokkelse af Adam og Eva til det første Syndefald disse Ord i alle Udgaver: „Tu, antiquissime seductor, . . . in serpente uisus proauos nostros *deitatis permissu* seduxeras.“ Dette „med Guds Tilladelse“ strider jo saa afgørende mod Bibelens Fortælling om Syndefaldet, at det vel næsten er umuligt at tiltro den bibelstærke Ailnoth en saadan Forvanskning; men hertil kommer, at, om end Ordet *diuinitas* kan anvendes i Betydningen *deus*, saa er det i alt Fald højst tvivlsomt, om det samme kan gælde om det sjældne Ord *deitas*, en af Kirkefædrene forsøgt Oversættelse af det græske *θεότης*, som kun synes at anvendes til Betydning af „Guddommens Væsen og Egenskaber“. Om nu

permissu har staaet i Huitfeldthdskft., kan ikke siges; men vist er det, at **A** og **B** har en Abbreviatur, der betyder, ikke *permissu*, men *promissu*, og dermed klarer det hele sig; Slangen forlokker jo netop Eua til at æde af Kundskabens Træ ved dette Tilsagn: „*eritis sicut dii, scientes bonum et malum.*“

Skønt de to Haandskrifter sikkert ikke er umiddelbart afskrevne efter Ailnoths Originalskrift, men der ligger mindst eet, og sagtens vel endda 2 eller 3 Mellemed mellem denne og dem, hvorved der har kunnet opkomme Fejl, er deres Tekst dog gennemgaaende saa god, at Konjunkturkritik ikke behøves paa ret mange Steder til at rette den. Men paa en Række Steder er den dog nødvendig. Af disse skal jeg her anføre eet, hvor Rettelsen, tror jeg, med fuld Sikkerhed kan gives; og er den funden, vil man med det samme baade kunne forstaa Fejlens Opstaaen og komme til at skønne paa Afskrivernes Ærlighed. I Indledningspartiets Cap. 2, hvor der tales om Sven Estridson (— Ailnoth kalder ham ikke *Sueno*, som Navnet ellers i Almindelighed lyder paa Latin, men *Suegno* eller *Suegnomagnus*, idet han med *g* har villet gengive det danske *i* i *Svein* —), fortælles der om de haarde Kampe, han først havde at bestaa med de norske Konger Magnus og Harald, før han sad fast som Konge i Danmark. Her læser man i alle Udgaver saaledes, som der vel maa have staaet i Huitfeldts Hdskft. **H**: „Post multos bellorum . . . conflictus inter Magnum . . . et Suegnonem, Magnum etiam nuncupatum, . . . commissos, *postquam* memorabile *initum* prelium inter Haroldum coma pulchrum et eundem Suegnomagnum de principatu Dacie habitum, Magno quidem uia uniuersitatis egresso et Haraldo Dacie terminis exturbato, Suegnomagnus natiui soli principatum obtinuit.“ Først maa man nu her efter **AB** rette *postquam* til *postque*: Konjunktionen vilde medføre, at man maatte tilføje *est*, i det mindste i Tanken, og den vilde endda give en yderst kluntet Periodekonstruktion. Men hvad skal man dernæst gøre med *initum*, enten man nu lader *prelium* betyde „Slag“ eller „Krig“, som det

ogsaa kan betyde i Middelalders Latin? Der burde jo dog naturlig staa „efter at Slaget (Krigen) var *endt*“, ikke „efter at det (den) var *begyndt*“, altsaa snarere *finitum*, som jeg dengang maatte tilraade Olrik at oversætte, end *initum*; desuden støder dette Participium paa en urimelig Maade sammen med det flgd. Participium *habitum*, saa at man helst saa det helt fjernet. Jeg blev rigtignok forbavset, da jeg først i **A** fandt et helt andet Ord, *nitte*, og saa i **B**, der altid bruger *e* for *ae*, det samme *nitte*, og det gik ret snart op for mig, hvad der gemte sig deri. Man skal blot rette det andet *τ* til *z*, saa har man Genetivformen af Egennavnet *Nitza*, Navnet paa den store Aa eller Elv i Halland, hvor det mest navnkundige Slag i Svends og Haralds Krig stod, *Nisaa*; andenstedsfra kender man ogsaa denne Skrivemaade af Navnet. Nu skulde man jo rigtignok, siden Ailnoth nævner dette Slag, nærmest tro, at Sven efter hans Mening havde vundet Sejr dér, mens det modsatte var Tilfældet; og det kan ogsaa godt være, at han virkelig har haft den gale Forestilling; men denne Fejltagelse er i saa Fald ikke værre end den anden, at han her nævner *Haraldus Coma pulcher* (Haarfager) istdf. *Haraldus Durus* (Haardraade); og at *Nitze* maa staa her, kan der ikke være nogen Tvivl om. Det er let at forstaa, at en fremmed Af-skriver har kunnet komme til at begaa en Fejl ved at skrive dette ham ubekendte Navn; man maa snarere undre sig over, at Fejlen er bleven saa ringe, som den er. Det er ogsaa let at forstaa, at Sollerius ikke har kunnet rette Fejlen, og at han derfor har ladet sig forlede til at optage Meursius' Læsemaade. —

I Cöln fandt jeg efter nogen Søgning det eneste Haandskrift, der endnu er bevaret af det ældre Helgenskrift om S. Kanutus Rex, den saakaldte *Passio S. Kanuti Regis*. Paa dets Grundlag havde *Sollerius* leveret en ret tilfredsstillende Udgave af Skriftet i Acta Sanctorum 1723, og Teksten her har Langebek aftrykt (med nogle Skødesløshedsfejl); men det lykkedes mig dog endnu at vinde adskilligt ved en omhyggeligere

Kollation af Haandskriftet. For øvrigt skal jeg her ikke komme nærmere ind paa dette Skrift; jeg har jo udførligt behandlet det tillige med dets nærmeste Forgænger, *Tabula Othinienensis* (ogsaa affattet i Elevationsaaret 1095), og dets nærmeste Efterfølger, *Epitaphium s. Kanuti Regis* (fra Translationsaaret 1100), i mit Universitetsprogram fra 1907 og vist, hvorledes man igennem disse 3 Skrifter kan følge den successive Udvikling af Martyrforestillingen og Martyrhistorien om St. Knud Trin for Trin, hvad der vist kun er Tilfældet med faa Helgenhistorier; Emnet har i det mindste efter min Mening en ikke ganske ringe religionshistorisk Interesse.

I den nye Udgave, som her foreligger, har jeg tillige foretaget en Sammenstilling af de kirkelige Sange, man havde ved Helgenfesten for St. Knud; herved har jeg, i noget større Omfang og paa en anden Maade end Langebek, benyttet de *Breviaria* og *Missalia* fra vore danske Kirker, særlig Cathedralkirker, som endnu er bevarede. Sangene er først den poetiske *Historia s. Kanuti*, som skulde foredrages af Choret i en Række *Responsoria* med tilhørende *Versiculi* gennem de 3 *Nocturni*, idet Sangstykkerne afvekslede med *Lectiones*, Læsestykker, som behandlede det samme Emne paa en anden Maade og er Excerpter dels af *Passio*, dels af Ailnoths Værk; dernæst er der 4 *Hymni* og 3 *Sequentiæ*. Flere af disse Stykker er virkelig smukke og pompøse; kun er det Skade, at Musikken til dem, som det synes, helt er gaaet tabt. For øvrigt har jeg i min Udgave ogsaa sammenstillet, hvad der i Breviarierne og Missalierne er bevaret af kirkelig Poesi til Brug ved Festerne for S. Theodgarus, S. Kanutus dux, S. Ketillus og S. Willelmus; dermed er en Begyndelse gjort til Behandlingen af vor middelalderlige Kirkepoesi, som sikkert fortjente en ordentlig Granskning, og hvortil man vil kunne hente rige Bidrag fra de nævnte Kildeskrifter. Det kunde maaske være passende, om Videnskabernes Selskab engang vilde vælge dette Emne for en af sine Prisopgaver.

Helt nyt er et Stykke om St. Knuds Mirakler, Mirakelhistorier paa Vers, digtede af en Munk *Arnfast*, som formodentlig har hørt til St Knuds Kloster i Odense og levet ca. 1250. Man vidste, at et saadant Skrift havde eksisteret, men troede det tabt; det har imidlertid vist sig, at en Del Brudstykker af det, ret interessante, tilligemed flere andre Stykker om vore Helgener, som ligeledes ansaas for tabte, findes i nogle sene Afskrifter paa Universitetsbibliotheket, som jeg siden skal tale lidt mere om. Endnu bør jeg omtale, at der lige for nylig, i Slutningen af 1911, er fremdraget et hidtil ukendt Skrift om St. Knud, en *Passio*, som Dr. *B. Schmeidler* i Leipzig, der først har givet Meddelelse derom og udgivet en Del Brudstykker deraf, har fundet i et Kloster i Wien; det har tilhørt Kirken eller Klostret i Bordesholm, og Overbibliothekar Lange mener, at det derfra maa være kommet ind i den Bogsamling, der tilhørte Henrik Rantzau af Breitenburg, og som blev røvet af Wallenstein og slæbt til Tydskland, hvor nu Dele af den dukker op i Prag og forskellige andre Steder¹⁾. Jeg haaber at kunne faa det med som et Appendix til min Bog, som allerede i Hovedsagen var afsluttet, før dets Eksistens blev mig bekendt. I de udgivne Brudstykker af dette Skrift, som Dr. Schmeidler antager for at være skrevet i Slutningen af 13. Aarh. (— jeg tror dog, at det er fra Tiden før 1250 —), er der, mens det ellers helt igennem bygger paa Ailnoths Værk, et Par Ting, der vækker særlig Opmærksomhed. Den ene er en ny Forklaring paa, hvorfor Knud sendte sin Broder Olav som Fange til Flandern. Saavel *Passio* som Ailnoth lader det staa hen i det dunkle, hvorfor Knud øvede denne i det mindste tilsyneladende Voldshandling, enten de nu ikke har kunnet eller ikke har villet forklare Sagen; de nøjes med i Almindelighed at antyde,

¹⁾ Formodningen er, som jeg nu har set af selve Haandskriftet, rigtig, idet der paa Bindets Inderside staa *Hic liber Henrici est equitis cognomine Rantzou*. For Resten har Prof. *Usinger* i Kiel kendt dette Haandskrift og benyttet det ved Udgivelsen af forskellige, Holsteins Historie vedrørende Skrifter.

at Olav ikke havde opført sig rigtig loyalt mod Knud, da Flaademandskabet i Limfjorden, som skulde være med paa Toget mod England, gjorde Oprør og foranledigede, at Toget gik overstyr. I det nye Skrift beskyldes nu Olav ligefrem for at have ophidset Mandskabet til Oprør og egenmægtigt at have givet det Tilladelse til at gaa hjem; men om denne Forklaring, som formodentlig skyldes en Gisning af selve Forfatteren eller er hentet fra en samtidig engelsk Chronist, er holdbar, kan der vist være god Grund til at tvivle om. Den anden Ting, jeg vil fremdrage, har interesseret mig adskilligt mere. Som jeg i mit ovenomtalte Universitetsprogram har gjort opmærksom paa, har Gejstligheden her i Landet, særlig i Odense, fra først af været meget ivrig for, at ikke alene Knud selv, men ogsaa hans Broder Benedikt og de 17 Krigere, der blev dræbt sammen med dem, skulde erklæres for Helgener som *socii sancti Kanuti*. Dette har Paven imidlertid aabenbart nok ikke villet indlade sig paa, og det af en god Grund; de var jo nemlig vitterligt nok faldne med Vaaben i Haand, hvad en Martyr ikke maatte (undtagen for saa vidt det var i en Kamp mod Hedninger). Men i Danmark har man ikke været fornøjet med denne Afgørelse; og om man end efterhaanden opgav Kravet for de menige Soldaters Vedkommende, har man aabenbart aldrig villet slippe Benedikt. Her møder vi nu i det nye Skrift dette saa skarpt udtalt, som man vel kan ønske sig: han kaldes *beatus Benedictus*; der siges om ham: *cum emisisset spiritum, martirii consecutus est premium*; og endelig hedder det: *Christus ... beatissimi regis et martiris Kanuti pariter et fratris ipsius sancti Benedicti ducis meritis et precibus miraculorum signa multiplicat*. Herefter maa vel al Tvivl forstumme om, at man i Odensekirken lige saa fuldt har ydet Benedikt som Knud Helgenære, og at altsaa det ene af de dér fundne Helgenskrin maa være Benedikts og ikke St. Albanus's, som nogle har villet og vist endnu vil hævde.

Angaaende St. Knuds Helgenskrin er for øvrigt en ret kuriøs Oplysning kommen frem, siden jeg i mit Program behandlede Spørgsmaalet derom. Dr. E. Gigas har gjort mig opmærksom paa et Haandskrift i Ny kgl. Samling (889, 4to), som indeholder en lille, paa Tydsk skreven Danmarkshistorie, forfattet af en vis *Joachim Konninck* fra Gustrow, som har været „Amtschreiber in Sanct Canutss Closter zu Odensee“. I Stykket om Knud d. Hellige beretter han, at han var til Stede, da Knuds Helgenskrin d. 22. Januar 1582 blev fremdraget fra det Sted, hvor det siden Reformationen havde staaet indmuret, og blev undersøgt, før det straks paa ny indmuredes i Kirkens Korvæg. Han fortæller da, hvorledes Helgenbenene laa indsvøbte i den med brunt Silketaft udforede, med „Messing“ beslaaede Egekiste: yderst var der et Stykke dobbeltlagt Silketøj, indenfor dette et Gyldenstykkets Tøj, og inderst, umiddelbart om Benene, et fint Linklæde. Af disse Tøjer fandt man, da Kisterne paa ny blev fremdragne og undersøgte i 1696, og man saa', hvor skammeligt de var bleven mishandlede, kun Silketøjet („Ørnetæppet“) og Linklædet, hvorimod Gyldenstykket var forsvundet; det har altsaa de skændige Gravrøvere taget med, da de, vistnok straks efter Indmuringen i 1582, afrev Kisternes kostbare Beslag og gennemrodede dem for at finde flere Kostbarheder i dem. —

Den sidste Haandskriftundersøgelse, jeg foretog paa Rejsen 1895, var i Kiel, hvor man nu opbevarer det herlige Haandskrift med Ordinalet for *S̄ci. Kanuti ducis* to Helgenfester, Passionsfesten d. 7. Januar og Translationsfesten d. 25. Juni. *Det hele Haandskrift*, som foruden dette Ordinale ogsaa indeholder *Roskildekroniken*, maa utvivlsomt være skrevet her i Landet, vistnok enten i Ringsted eller (snarere) Roskilde, i Sl. af 13. Aarh.; eller, hvis det er en Afskrift af en lidt ældre, det samme Stof omfattende Original, maa dennes Hjemsted være det her angivne. Det dukkede først op

paa en Auktion i Leipzig i Tiden 1820—30, blev dér købt af en schlesisk Baron og kom siden 1874 til Kiel. *Skriftet om Knud Hertug*, der sikkert er forfattet 1170 af en til Ringsted Kirke og Benediktinerkloster knyttet engelsk Gejstlig, blev efter dette Hdskt. først udgivet (mindre godt) af *G. Waitz*, senere (meget bedre) af *Usinger* og derpaa igen af Waitz i *Monumenta Germaniæ*; mine egne gentagne Kollationer af det har ikke bragt noget videre nyt frem. Forskellige Fejl i dets Tekst ligesom ogsaa dets Sammenstilling med et helt andet, det uvedkommende Skrift viser tydeligt nok, at det er en Afskrift; Originalen til det, som maa have hørt hjemme i Ringsted, er forsvundet. Men foruden den fuldstændige Afskrift af det, som Kielerhaandskriftet (**K**) nu alene frembyder, og som har en ganske særlig Interesse derved, at her ogsaa Musikken til de store Sangpartier er bevaret (— Prof. Angul Hammerich har længe syslet med den, og man vil vistnok i den nærmeste Fremtid kunne vente et Værk om den fra hans Haand, ligesom ogsaa om forskellige andre meget interessante Mindesmærker om den middelalderlige Kirkemusik i Danmark —), saa er dog ikke ubetydelige Stykker baade af Lektionerne og af Sangene bevarede i vore Breviarier og Missalier, delvis ogsaa andre Steder (som i den gamle *Chronica Sialandiæ*). Det fuldstændige Ordinale er efter min Overbevisning kun bleven benyttet paa ét Sted, nemlig i Ringsted Mariekirke, hvor Helgenraven var, og vistnok ogsaa kun ved en enkelt Lejlighed, nemlig ved den første store Translationsfest i 1170, da Knud lige var bleven kanoniseret og man paa een Gang har fejret begge Festerne, baade for hans Passio og for hans Translatio; ved de almindelige Aarsfester har man vistnok selv i Ringsted kun benyttet Excerpter af det store Ordinale, som siden 1170 maa have været gemt i Klosterarchivet, idet de meget brede Lectiones og de lange Sange vilde tage for megen Tid; og saadanne Excerpter har man da ogsaa, som Breviarierne viser, benyttet i de øvrige

danske Kirker, hvor hans Fest fejredes, selv i de største, som Kirkerne i Lund, Roskilde og Slesvig. Disse Excerpter har selvfølgelig ikke meget Værd nu, efter at man har fundet det fuldstændige Skrift, som Langebek jo ikke kendte, og som derfor ikke findes i S. R. D.; men da Kielerhaandskriftet dog ikke er selve Originalen, men kun en Afskrift med forskellige Fejl, kan Excerpterne paa flere Steder hjælpe os til at rette disse Fejl, hvad jeg nu skal vise ved et Par Exempler.

I Lectio V., hvor der fortælles, hvorledes Knud trods sin Hustrus Advarsel fulgte Kong Niels's Indbydelse og begav sig til Julegildet i Roskilde, hedder det efter Overleveringen i K saaledes: „Quid plura? Fecit, quod proposuit: transfretavit et uenit ad curiam; et cum diligencia et dilectione *tam a primis* dux reuerendus receptus est“. De forskellige Udgivere har ladet denne Tekst passere uden videre; og dog skulde man tro, at det maatte være enhver umiddelbart indlysende, at der savnes et til *tam a primis* svarende Led med *quam*, hvis Indhold efter Meningen man ogsaa let kan slutte sig til af Modsætningen. Jeg raadede derfor Olrik til at oversætte, som om der stod: *tam a primis quam ab imis*. Men at gøre Plets kud i Konjekturalkritik er vel lige saa vanskeligt som paa en Skydebane; selv gode Kugler gaar for det meste lidt til Siden. Det rette er afgjort det, der staar i Aarhusbreviarieret, som er det eneste, der i Excerpterne tager dette Sted med, og som Langebek ikke har kendt og heller ikke jeg, da jeg hjalp Olrik; dér staar der: *tam a primis quam a nouissimis*. I Vulgata, hvis Sprog har haft saa overordentlig Indflydelse paa Helgenskrifternes Udtryksmaade, staar den ene Gang efter den anden netop *nouissimi* som Modsætning til *primi*.

I den poetiske *Historia S. Kanuti Ducis*, som foruden i K kun findes i Roskilde- og Odensebreviarieret (hvilket sidste endda ikke kommer i Betragtning her, da det udelader de paagældende Vers), findes et Vers, som fortæller om den hellige Kilde, der sprang frem af Jorden dér, hvor Knud var bleven

dræbt eller havde faaet sit første Gravsted. Det er overleveret saaledes:

„Mox virtutem martyris terra propalauit,
 Que dum *auxit sanguine*, aquam propinauit;
 Hec et sanis profuit et egros sanauit:
 Ex qua loti vel potati
 Sunt sanati,
 Quo languore sunt grauati.“

Her skulde, efter den almindelige Sætningsbygning's Regler, Subjektet til *auxit* være *que*, d. v. s. *terra*; men det tilsteder Mening'en jo ikke; *terra* som Subjekt maatte kræve en Passivform af Verbet *augere*, enten *augetur* eller *aucta est*. Men foruden at en saadan Rettelse grafisk vilde være ganske utilstedelig, tilsteder Metrikens Love for disse Vers den heller ikke, da Verset i begge Tilfælde vilde faa en Stavelse for meget, idet Elision ikke er tilladt. Det vilde heller ikke være rigtig tiltalende at rette *que* til *quam* som Objekt for *auxit*, der da skulde have *martyr* til Subjekt; man maa nemlig saa straks skifte Subjekt igen, idet det for *propinauit* maa være *terra*. Men husker man paa den Tilbøjelighed til pikante Modsætninger, der raader i denne Poesi, leder *propinauit* hen til at se, hvad der skal staa, nemlig (*h*)*ausit sanguinē*: „mens den drak Blod, gav den Vand til Drikke“. Fejlens Opstaaen kan let forklares; i Middelalders Latin sættes atter og atter *h* til, hvor det egentlig skulde være borte, og udelades til Gengæld, hvor det skulde staa; Originalen har utvivlsomt haft *ausit sanguinē*, og derfra er en Afskriver kommen til det gale *auxit sanguine*. Dette staar ogsaa i det gamle, trykte Roskildebreviar; men i et af Stephanius skrevet Haandskrift, der nu findes i Calmar og bl. a. indeholder en Afskrift af Roskildebreviar'et, hvis Form afviger mærkeligt fra det trykte, har jeg længe efter at jeg havde rettet Stedet ved Konjunktur, fundet *hausit sanguinem*. Om dette nu skyldes virkelig Overlevering fra Originalen eller muligvis er en Konjunktur af Stephanius, kan jeg ikke afgøre. —

Opdagelsen af **K** har raadet Bod paa den store Mangel, Langebek har maattet føle, da han skulde udgive Helgen-skrifterne om Knud Hertug. Han havde egentlig kun de Excerpter, der findes i Breviarierne (og i Chronica Sialandiæ). Til dem har han dog, for at faa et fyldigere Stof, føjet et ret bredt Skrift, der i hans Udgave bærer Titlen: *Anonymi Historia s. Kanuti Ducis*; men dette er et elendigt Makværk fra 16. ell. 17. Aarh, sammenflikket af Stumper, dels hentede fra Alb. Krantz' Wandalia, dels fra det Udtog af Saxo, som almindelig gaar under Thomas Gheysmers Navn; kun paa enkelte Steder har Forfatteren ogsaa benyttet Ringstedofficiet. I min Udgave har jeg helt bortkastet dette Skrift som fuldstændig værdiløst.

Allerede 30 Aar før det i **K** bevarede Skrifts Tilblivelse var imidlertid et Helgen-skrift om Knud Hertug bleven forfattet af en Mand, som Vedel i sin Oversættelse af Saxo betegnede som *Biscop Robertus Elgensis*. I nogle bevarede Excerpter af det har Excerptor, enten det nu er Vedel eller Cornelius Hamsfort, skrevet, at han var fra *Elgin* i Skotland; men foruden at Langebek har bemærket, at Bispedømmet her først er oprettet i en senere Tid, saa maatte Forfatteren, hvis han var fra Elgin, hedde *Elginensis*; *Elgensis* kan kun komme af *Elge*, der f. Eks. hos Bæda er Navnet paa den særlig fra Knud den Stores Historie berømte engelske Klosterby *Ely*, nær ved Cambridge; og at han maatte høre hjemme her, gjorde jeg Olrik opmærksom paa ved Henvisning til nogle nye, af mig fremdragne Excerpter af hans Værk, hvori han kaldes *Eliensis*. At han har været Biskop, er der vist al Grund til at betvivle; sit Værk har han i alt Fald skrevet som Klerk i Ringsted. Af dette Værk skal der endnu sidst i 17. Aarh. have eksisteret et Eksemplar i Oxford, men det er forsvundet; trods ivrige Efterforskninger ved egen og andres Hjælp har det ikke været mig muligt at finde Spor af det enten i Oxford eller London eller Cambridge; men det kan jo være, at det gemmer sig i

en eller anden Lords Slotsbibliothek. Her i Danmark kendte Vedel det; men nu har man kun nogle Excerpter af det. De nys nævnte Excerpter af Vedel eller Hamsfort findes i et lille Haandskrift paa Universitetsbibliotheket; de danner to Serier, udarbejdede til forskellig Tid; den ene er yderst kortfattet, tit kun halvt dunkle Kapitelooverskrifter, den anden giver dog paa enkelte Steder lidt udførligere Notitser. I S. R. D. udgav Langebek dem saaledes, at han sammenarbejdede begge Serier; korrektere var det, naar Waitz i en ny Udgave i Monumenta Germaniæ holdt dem ude fra hinanden. Ved den nye Undersøgelse af Haandskriftet, som er ret vanskeligt at læse, tror jeg at have faaet flere Ting rigtigere frem, end det hidtil var sket, og en ret morsom lille Tilføjelse er kommen til. Paa den (tilsyneladende) sidste Side af Hdskftet findes der allernederst en Notits, der paa Grund af Udsettelse og Blækklatte ikke kan læses med Sikkerhed; derfor har Langebek helt udeladt den, medens Waitz dog har søgt at bringe noget ud af den. Saa meget kan man se med Sikkerhed, at der deri er Tale om et *versus Episcopi Elgensis utpote Angli* (∴ „som man kunde vente det af en Englænder“), hvormed han overrækker en dansk Biskop („formodentlig Roskildebispen“, siger Excerptor) et eller andet, hvad det nu er; man skulde næsten tro, det maatte være Skriftet selv, og at altsaa dette, som var bestemt til at dediceres til Kong Erik Emune, først var blevet færdigt efter dennes Mord og derfor af Robert fik en Slutningsdedikation til den danske Biskop. Men Verset selv kommer ikke hos Waitz, og Slutningsnotitsen bliver saaledes end yderligere uforstaaelig. Dette beror dog paa en lille, let tilgivelig Uagtsomhed af Udgiverne. Sagen er nemlig den, at man ikke har agtet paa, at Bladet med den omtalte Slutningsnotits hænger sammen med et andet Blad, saa at Verset først findes to Sider senere; dér staar det, og det er virkelig, som man kunde vente det af en Englænder; for disse dyrkede meget Kunstleri i Versskrivning.

Der staar saaledes:

præsul	patrone	pastor bone
aue!	vale!	salue!
semper	sine fine	per secula

Og det skal man, hvad der for øvrigt er betegnet ved tilsatte Skraastreger, læse saaledes, at man faar 2 Hexametre ud deraf:

Præsul aue! patrone vale! pastor bone salue!
Semper aue! sine fine vale! per secula salue!

Mere vidste man nu ikke tidligere om Roberts Skrift. Men i 2 Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket har jeg fundet ialt 3 Afskrifter af et lille Skrift *de S. Kanuto Duce*, som foruden et af de sædvanlige kunstige Memorialvers om Tidsbestemmelsen for hans Død og en Samling Smaahistorier om Mirakler af ham, dels ved hans Kilde, dels ved hans Grav i Ringstedkirken, ogsaa indeholder en Række løsrevne Notitser om hans Historie og Martyrdød. Nogle af disse er ligefrem betegnede som hidrørende fra *R. Eliensis*; andre kan man lige saa bestemt henføre til ham, fordi vi dér træffer Navnet *Salia*, hvilket var Roberts latiniserede Betegnelse for Sjælland; og de allerfleste andre passer saa godt ind i den Ramme, der er givet os ved Vedels (Hamsforts) Excerpter, og stemmer saa ganske med de her givne Notitser, at der ikke godt kan være nogen Tvivl om Kilden, hvorfra de stammer. Herved faar vi dog paa enkelte Punkter en lidt klarere Forestilling om det tabte Værks Indhold, end man før havde. Jeg skal anføre et Par Eksempler.

1. Et Sted har Vedels Excerpter (V) Notitsen: „*Canutus imitatur Martinum.*“ I Fragmenterne (F) læses: „*Kanutus vestiuit pauperem parte pellicie, sicut Martinus parte clamidis.*“ Der sigtes til en meget berømt Historie om den hellige Martin fra Tours.
2. V: „*Occiditur anno 1131. 7. Idus Januarii, feria 4.*“ — F: *Hora celestis sacrificii* (c: ved Højmessetid Kl. 10–11

om Formiddagen) Kanutus fit martir et hostia Christi anno Christi 1130. VII. Idus Januarij, quarta feria.“

3. Straks derefter følger i **V** 2 dunkle Kapiteloverskrifter, som lyder: 8. *Mystica*. 9. *Nox*. Hertil svarer i **F**: „Aaret før Helgenens Martyrdød viste Himlen sig ildglødende og med skrækindjagende Glans oppe mellem Nord og Øst, et Forvarsel om Knuds Fald“ (Fra Nordost kom nemlig hans Morder Magnus, der var bleven Konge hos Gøterne). „Ligeledes viste der sig i den nærmeste Nat før hans Martyrdød en saadan Ildglans over Ringsted, at man troede, der var Ildebrand dér“ (Det var naturligvis Tegnet paa den Glans, der skulde komme til at hvile over Ringsted By, idet Knuds Helgengrav skulde finde Plads dér).
4. Dernæst har vi i **V** en Kapiteloverskrift, som i første Serie lyder: ‘de commutatione annulorum’; i 2. Serie er den lidt fyldigere: ‘De commutatione gemmarum facta per Nicolaum et Canutum, ut posset ab hostibus superari.’ Selv dette er dog ikke tydeligt nok; men Meningen deraf faar vi forklaret ved Notitsen i **F**: „Da Knud rejste bort fra Kong Niels i Roskilde, sagde denne, at han til Minde om hans Kærlighed ønskede at gemme hans Ring, og istedetfor den gav han ham en anden. Men Stenen i Knuds Signetring gjorde den, der bar den, uovervindelig; derfor vilde han have, at Knud skulde miste den, for at Magnus kunde faa Overhaand over ham.“ —
5. Endelig antyder **V**, at der i Roberts Skrift har staaet et *Epitaphium Canuti*. Selve dette *Epitaphium* finder vi anført i **F**. —

Til Slutning paa Stykket om Knud Hertug vil jeg nu anføre en Tekstretelse til et Sted i en af Mirakelhistorierne i det omtalte lille Skrift. Der fortælles om en vantro Kvinde, der ved Helgenens Kilde spottede over hans Mirakler; hun erklærede, at hun ikke vilde tro paa dem, medmindre hun fik et Tegn paa hans Kraft, f. Eks. det, at han rettede den kro-

gede Spids paa hendes Snabelsko ud, saa den blev lige. Det Tegn fik hun ikke, men derimod et andet, som nær havde bragt hende Døden. Da hun nemlig, pint af en utaalig Tørst, drak af den hellige Kildes Vand, svulmede hendes Mave voldsomt op, og under frygtelige Smerter væltede hun sig omkring paa Jorden: „urine et fimi effusione comitantibus *lumbis et t...llis* ac fetore horribili.“ Her er det klart, at man først maa skrive *effusionē*, idet *comitantibus* kræver et Objekt. Dernæst maa det vel betragtes som givet, at de 2 Ablativer, der fungerer som Subjekt for *comitantibus*, maa være Navne paa Indvoldsorme. Heraf er nu det første let at finde; en Spolorm hedder i ældre Latinitet *lumbricus*, men i Middelalders Latin synes man efter en Notits hos Ducange ogsaa at have haft Formen *lumbrus*, og saa er da *lumbris* (eller *lumb'cis*, σ : *lumbricis*) at indsætte for *lumbis*. Vanskeligere er det med det sidste Ord; Afskriveren har aabenbart ikke kunnet læse eller forstaa det, og han har da sat 3 Punkter efter *t*, vel til Tegn paa, at han oversprang 3 Bogstaver. Der skal sikkert staa et Ord, der betegner „Bændelorm“, men at indsætte *taeniis* eller *taeniolis* vil jo ikke passe rigtigt til de Spor af Ordet, Afskriveren har bevaret. Her kommer dog igen Ducange til Hjælp: efter et gammelt fransk-latinsk Leksikon anfører han Ordet *tauillæ*, fr. *tavelles*, der forklares = *tæniolæ*. Ordet ser troligt nok ud; det er vel egentlig = *tabellæ*, hvad man nok kunde falde paa at kalde de flade og brede Led af Bændelormen. —

Til Helgenskriftet om *S. Ketillus* har jeg ikke meget at bemærke. Til Erstatning for den tabte Original har vi i vore Bibliotheker to ikke kirkelige Excerpter, som paa en vis Maade supplerer hinanden, og derhos de Udtog, der findes i Breviarierne; disse sidste er paa sine Steder fyldigere end hine, men er til Gengæld kun hentede fra den første Fjerdedel af Originalskriftets biografiske Skildring af Helgenen. En meget

væsentlig Hjælp til nogenlunde at rekonstruere Originalskriftets første Halvdel eller lidt mere har vi imidlertid faaet i den nyeste Tid ved et Haandskriftfragment, som Frk. Dr. *Ellen Jørgensen* har fundet i et Uppsalahaandskrift, hvori det er indhæftet som et enkelt Læg. Dette Læg har oprindelig omfattet 4 Blade eller, som man ogsaa kan sige, 2 midt over sammenfoldede Blade; Stykket om S. Ketil har staaet paa de to første Blade og, hvis der har været Mirakelhistorier med, muligvis ogsaa paa det 3dje; men hele Midterbladet i Læget, det, som omfattede Blad 2 og 3, er gaaet tabt. Vi har da endnu kun Blad 1 tilbage, hvorpaa der er skrevet 5 meget fyldige Lectiones; dog har Excerptoren udeladt nogle enkelte ret væsentlige Notitser, som skulde have staaet i Lectio secunda, men heldigvis findes det manglende i Aarhusbreviarieret. Paa Læggets 4de Blad staar der, skrevet med en meget senere Haand, et lille grammatisk Digt paa Latin. Noget rigtigt tilfredsstillende kan man naturligvis ikke faa ud af disse forskellige Stumper; men vi maa nu nøjes med, hvad vi har, og vi har i ethvert Fald nu faaet adskilligt mere, end Langebek havde i S. R. D. — Meget mærkelig er den Forvanskning af Historien om St. Ketil, som er kommen frem i Slesvigbreviarieret, hvad enten det nu skyldes en Kejtethed hos Excerptor eller er gjort med Vilje af ham. I Originalhaandskriftet har der, som de øvrige Kilder viser, staaet en Fortælling om, at Viborgbispens Eskil, som havde knyttet den unge Ketil til Viborgkirkens Konvent af Augustinerkanniker, havde lidt Martyrdøden ved et Overfald (af Erik Emunes Krigere), mens han fejrede Morgenmessen i Margaretekirken (i Asmildkloster); denne Fortælling er i Slesvigbreviarieret bleven fordrejet saaledes, at det bliver St. Ketil, der lider Martyrdøden, og fra Slesvigbreviarieret er dette igen gaaet over i det plattyske Passionale fra Lübeck og maa endda have faaet en videre Udbredelse, idet det nok en Tid har været en almindeligt herskende Forestilling, at Ketil var Martyr. Men han døde i Virkeligheden en fredelig

Død i sin Seng og hørte som Helgen til den Klasse, der kaldes *Confessores*.

I Breviarierne findes ogsaa ret udførlige kirkelige Sange om St. Ketil; i en af disse er der i Udgaven i S. R. D. kommen en mærkelig Fejl ind. Der læses om hans Fromhed disse Vers, at han var:

Sic pius et mundus, ut ei quis in orbe secundus
Vix foret aut similis, in commissoque fidelis:
Nam meruit domino multiplicare suo.

Dette sidste Vers er ganske meningsløst; *nam* er uforklarligt, og der savnes jo et Objekt for Verbet *multiplicare*. Hvad der skal staa, er dog let nok at finde, idet Ordene *in commisso fidelis* klarlig nok viser hen til Fortællingen i Lucas (19, 12 ff) om Herren, der ved sin Bortrejse giver hver af sine Tjenere „et Pund“, for at de skal frugtbargøre det. Lucas anvender (ogsaa i Vulgataoversættelsen) her Ordet *mna* = *mina*; der skal da naturligvis staa *mnam* istdf. *nam*. Men hvordan mon det dog kan være, at *nam*, som kun findes i Aarhusbreviarieret, der ikke har været kendt af Udgiveren i S. R. D., er kommet ind i Teksten her, medens det rigtige *mnam*, der dog findes i Roskilde- og Lundebreviarieret, som Udgiveren har benyttet, er bleven vraget? —

Efter at jeg nu har omtalt Skrifterne om de 4 fornemste danske Helgener, hvilke Skrifter tillige er de største og betydeligste i hele Samlingen, er det maaske rigtigst paa dette Sted at indføje nogle Ord om disse Skrifters Charaktér i Almindelighed. At det ikke er *historiske* Værker i almindelig Forstand, vil enhver, der stifter Bekendtskab med dem, straks se. I hvert enkelt Tilfælde har Forfatteren det Hovedformaal, ja man kan vist godt sige: eneste Formaal, at skildre den Mand, hvis Liv og Virksomhed han omtaler, saaledes, at hans Berettigelse til at blive Helgen skal anerkendes af Læserne. Denne Forfatterens skarpt udprægede Tendens bliver bestem-

mende baade for Valget af det Stof, han optager i sin Skildring, og for den Maade, hvorpaa han behandler det. Ved Personer, der virkelig har spillet en betydelig historisk Rolle, hvad der fremfor alt gælder om Kong Knud og Hertug Knud samt deres Omgivelser, men dog ogsaa til en vis Grad om Abbed Vilhelm, er det derfor særlig den ydre Historie, Begivenhedernes og den politiske Historie, der kommer stærkt til kort i disse Helgenhistorier; mange vigtige Ting omtales slet ikke, fordi de ikke har kunnet tjene Forfatterens Formaal, andet fortælles unøjagtigt eller farvet paa en saadan Maade, som Tendensen kræver. Derfor maa den, der vil benytte disse Skrifter som Kilder for en *virkelig historisk* Skildring af de i dem omhandlede Personers historiske Gerninger og Hændelser, vise stor Varsomhed og gaa frem med altid aarvaagen Kritik. I mit oftere omtalte Universitetsprogram fra 1907 tror jeg at have vist, at man i nyere Tid ikke altid har iagttaget den tilbørlige Forsigtighed overfor Ailnoths Skildring af Kong Knud den Helliges Historie, og jeg skal ikke komme videre ind paa denne Sag her; derimod kunde jeg nok have Lyst til at sige et Par Ord om Skriftet om Knud Hertug. I et Helgenkrift om en Martyr er naturligvis Skildringen af hans Død og alle Omstændighederne derved Hovedsagen, og i Skriftet her fylder da ogsaa denne Skildring omtrent Halvdelen af Skriftet, ligesom den med Forkærlighed er excerperet i Breviarierne. Her har vi da bl. a. en lang Beretning om en Samtale mellem Magnus og Knud, der gik lige forud for Mordet; og den finder vi reproducet i alle nyere, lidt udførligere Fremstillinger af Danmarkshistorien. Den er i og for sig smuk nok, men — det er bare ikke Historie, det er Munkepoesi. Naa, *ιστορία* har jo altid haft en Del at gøre med *ποίησις*, tit nok *for* meget. At det kun er Digting, kunde vel lidt Omtanke sige En; hvis ikke de Samtalende har raabt meget højt, har kun to kunnet vide, hvad Ytringer der faldt; af dem var den ene, Knud, død, og den anden, Magnus, havde al mulig Grund til at tie,

særlig da, hvis Samtalen var falden saaledes, som Skriftet skildrer. Men hertil kommer, hvad man slet ikke synes at have agtet paa, at ikke alene Knuds, men ogsaa mindst lige saa meget Magnus's Replikker i Samtalen for største Delen er sammenflikkede af Skriftsteder fra Vulgata, ordrette eller omformede lidt; selv Magnus's Spørgsmaal (*Cuius est Dacia?*) synes at være lavet efter et Sted i 2. Kong. (Samuels) Bog, cap. 3, 12: *Cuius est terra?* Som *Historie* har denne Samtale nøjagtig samme Værd som den historiske Oplysning om Knuds Mord, Hauch giver i sit smukke Digt „Knud Lavard og Magnus“ :

De jærnkledte Kæmper opløfted deres Spær:
Saa vog de den Herre ved *Fuldmaanens Skær*.

Hauch har (naturligvis) ikke set efter i Maanetavlerne, som vilde have vist ham, at det den 7. Januar 1131 var 3dje eller maaske 4de Dag efter *Nymaane*; og oven i Købet blev Knud jo først dræbt om Morgenen eller, som vi nu véd, midt op paa Formiddagen.

Virkelig historisk Værd kan for øvrigt disse Skrifter godt have paa anden Maade end ved deres mere eller mindre troværdige Skildringer af historiske Tildragelser. Saaledes giver Skrifterne om Ketil og især om Vilhelm os interessante Indblik i Munkesamfundenes Liv; og Skrifternes Mirakelhistorier, som ganske nøjagtigt svarer til de berømte Fortællinger om Mirakelkure, der findes paa Tavlerne fra Asklepiostemplet i Epidaurus, og til lignende Historier, der er spredte rundt omkring i den antike Litteratur, giver os tit Lejlighed til at lære det menige Lægfolks ydre Livsvilkaar og aandelige Forestillingsliv at kende. Ikke faa af disse Historier maatte vist ogsaa kunne have Interesse for Læger, ikke saa meget ved Skildringen af de mirakuløse Helbredelser, som ved Skildringen af Sygdommene, hvoraf de lider, der søger Helgenernes Hjælp, og de Meddelelser, der af og til gives om, hvorledes man da behandlede Syge, f. Eks. Sindssyge. Og kan de intet andet lære af dem,

kan de dog maaske lære ikke at være altfor stolte af deres Kunst og Videnskab, naar de af Vilhelms Levnedsskildrer faar at vide, at *medici er filii hominum, in quibus non est salus!*

Naar der spørges om, i hvad Anledning og med hvilken Bestemmelse disse Skrifter er forfattede, finder man om flere af dem (dog naturligvis ikke om Ailnoths Skrift, der er skrevet over 20 Aar efter Kong Knuds Kanonisation) den Anskuelse fremsat, at de har været bestemte til at forelægges Paven og hans Consilium som det Grundlag, hvorpaa Kanonisationserklæringen skulde afgives. Dette, tror jeg bestemt, er urigtigt. Jeg har her i min Bog samlet alle de pavelige Skrivelser om de danske Helgeners enten virkelig gennemførte eller blot forsøgte Kanonisation, der endnu eksisterer, og, hvor det var muligt, har jeg ladet de Eksemplarer af Skrivelserne, der findes her hjemme, konferere med Dokumenterne i *Regesta Vaticana* for at faa en autentisk Tekst; af disse Skrivelser fremgaar det aldeles klart, hvilke Fordringer Pavestolen har stillet og maattet stille for at kunne bevilge Kanonisation. Der krævedes først en af fuldt paalidelige Mænd (og det maatte særlig være Gejstlighedens højeste Spidser) afgiven Erklæring om, at Vedkommende havde ført et fuldkommen uplettet og helligt Liv, og, om Paven og hans Consilium fordrede det, maatte denne Erklæring, som sikkert helst maatte være ret kortfattet, kunne beediges af dem, der afgav den; endvidere maatte de Meddelelser om Mirakler, som den, der skulde kanoniseres, sagdes at have virket, være edelig bekræftede saavel af selve de Personer, med hvem Miraklerne var sket, som af andre troværdige Mænd og Kvinder, der havde været Vidner dertil. Intet af de bevarede Helgenskrifter tilfredsstillende disse nødvendige Krav, navnlig ikke det sidste. Dog ser man i deres Mirakelhistorier hist og her et Tilløb til at opfylde Kravet, idet der nævnes Personer, som kan bevidne Fortællingernes Sandhed; deraf kan man slutte, at Skrifternes Affattelse vistnok maa staa i en vis Forbindelse med Tilvejebringelsen af

saadanne Erklæringer og Vidnesbyrd, som Pavestolen krævede, og at Forfatterne sandsynligvis har haft Adgang til at se og benytte de indsamlede Erklæringer og Vidnesbyrd ved Affattelsen af deres Helgenskrifter; saa kunde de i øvrigt i disse føje langt mere til end det, der skulde forelægges Pavestolen. At f. Eks. et saadant Skrift som det om S. Vilhelm ikke har *kunnet* forelægges Pavestolen som Grundlag for en Begæring om hans Kanonisation, derom vidner, foruden meget andet, noksom Charakteren af flere af de (meget morsomme) Historier, der fortælles i det; jeg skal dog her fortælle nogle enkelte af dem ganske kort (Herefter fortælles Historierne i Cap. 23, 33, 15). Vil vi have Besked om Bestemmelsen af disse Skrifter, faar vi den dels ved at se paa vore Breviarier, som viser, at de har skullet afgive Stoffet til de *Lectiones*, der skulde foredrages ved Kirketjenesten paa Helgenfesten, dels ved at se paa Indholdets og Fremstillingens Charaktér: de har skullet tjene særlig Munkesamfundene ved Kirker og i Klostre baade til opbyggelig Læsning og, saa vidt muligt, til Morskabslæsning. Særligt i denne Henseende er Skriftet om Abbed Vilhelm med dets kvikke Fortællinger, skrevne, som man kunde vente det af en vittig Franskmand, næsten idealt for sin Tid; og man kan forstaa, at Munkene i Æbelholt og andre Klostre maa have moret sig kosteligt, naar de læste Historierne om, hvorledes Pavens og Kannikernes Folk sloges i St. Genouefas Kirke om Silketæppet og gav selve Kong Ludvig Prygl, da han vilde skille dem ad, eller om Bondeøget, der blev statelig Pasgænger, om den tyvagtige Degn og om den fromme Abbed, der, som der staar i den svenske Sang om David og hans Harpespil, gav selve hans diaboliske Majestæt „et spark i än, så han aldrig mera kom igen.“ —

Om de fleste øvrige Helgenskrifter, der findes i min nye Udgave, er der ikke Anledning til at sige meget. Til Skriftet om *S. Margareta Roskildensis*, Absalons ulykkelige Slægtning,

hvem han i Kraft af sin Bispemyndighed kanoniserede som Provinshelgen blot for sit eget Diøeces, har jeg ikke kunnet bringe noget nyt undtagen en enkelt Tekstrettelse; end ikke det Haandskriftblad, hvorefter den ganske korte Fortælling om hende er udgivet i S. R. D., har det været mig muligt at finde igen nogensteds. Heller ikke om *S. Nicolaus Arusiensis*, hvis Kanonisation der var arbejdet for, som man ser af et Par Pavebreve, uden at det dog blev til noget, kan jeg bringe mere, end hvad der allerede fandtes i S. R. D.; men ved omhyggeligere Benyttelse af de forøvrigt ganske unge Haandskrifter (— Originalerne brændte i 1728 —) og ved Tekstkritikens Hjælp har jeg dog paa ikke faa Steder kunnet bringe Teksten i en bedre Form, end den har i S. R. D. Nyt er derimod alt, hvad jeg bringer om *S. Theodgarus*; Langebek troede, at et Skrift om ham, om hvis Eksistens han havde hørt, var tabt ved Branden 1728, men det har vist sig, at der endnu findes 2 Afskrifter af det paa Universitetsbibliotheket, indbyrdes noget forskellige, saa at de ikke kan være afskrevne efter samme Original; den ene Afskrift har Arne Magnusson taget med egen Haand, den anden har han ladet en dygtig Afskriver besørge, og saaledes har han reddet dette Skrift, hvad der for Resten ogsaa gælder om de tidligere omtalte 2 Skrifter, *de s. Kanuto duce* og *Arnfasti monachi poema de miraculis s. Kanuti regis*, og om et Par andre, som siden skal nævnes. Skriftet om S. Theodgarus indeholder den fuldstændige Legende om denne Helgen i et kortfattet, men godt skrevet Excerpt af det adskilligt fyldigere Originalskrift, som engang maa have eksisteret. Om dettes Væsen faar vi dog en klarere Forestilling igennem de fyldigere Excerpter, der findes i vore Breviarier; thi enten nu Th. har opnaaet pavelig Kanonisation eller ikke (— intet Dokument derom er bevaret —), saa er det sikkert nok, at han ikke blot har været en Lokalhelgen for Vestervigegnen, men en almindelig Landshelgen, hvis Aarsfest er bleven fejret med ret betydelig Pomp i alle vore Hovedkirker; derfor

findes der i disses Breviarier baade kirkelige Sange om ham og tillige fyldige Lectiones, som er uddragne af Originalskriftet og bedre har bevaret dettes Charaktér med de mange theologiske Vendinger og Skriftsteder, men som knap omfatter Halvdelen af Legendens. Der har ogsaa eksisteret et Skrift om Theodgars Mirakler, enten det nu har været en Del af hint Originalskrift, der begyndte med Legendens, eller et særligt Skrift; af dette har Registrator Plesner fundet nogle miserable Fragmenter paa et halvt Haandskriftblad, som har været brugt til Sammenheftning af nogle Lensregnskaber fra Sølvesborg for Aaret 1623. — Ikke optaget i S. R. D. er det lille Skrift *de S. Andrea presbytero Slaulosiensi*; det var dog udgivet tidligere, men paa et afsidesliggende Sted, saa det vel er bleven overset; Hans Gram kendte det ogsaa, men Langebek ansaa det for tabt. Originalen har været en af Arild Huitfeldt omtalt „Taffle“ (formodentlig et i et lille Skab indesluttet Pergamentblad), der har været ophængt paa Væggen i St. Peders Kirke i Slagelse, og Begyndelsesordene viser, at Beretningen derpaa først er skreven adskillig Tid efter A's Død; den fortæller om hans vidunderlige Hjemrejse fra det hellige Land til Slagelse, endvidere om hans Møde med Valdemar Sejr og de Velgeringer, denne paa hans Bøn skænkede Slagelse By, endelig om nogle Mirakler af ham. Tavlen, som vistnok ved Reformationstiden var bleven henkastet et Sted i Kirken, fandtes dér af en Kapellan ved S. Michaels Kirke Jakob Mosle, som afskrev den, og hans Afskrift er siden kommen til Universitetsbibliotheket, hvor den vel er brændt 1728; men 3 Afskrifter af den, som formodentlig Arne Magnusson forud har sørget for at faa taget, findes endnu. Sandsynligvis har Skriftet ogsaa været benyttet til Lectiones ved Festen for S. Andreas i S. Pederskirken og indført i dennes Breviar; dette synes A. Sørensen Vedel at have kendt og gjort nogle Uddrag af, som kan benyttes ved Fastsættelsen af Teksten. Beretningen om Anders' vidunderlige Rejse var tidlig kommen vide omkring og

er bleven fortalt paa sin Maade af den franske Augustinermunk *Thomas Cantipratensis* i hans Skrift *Liber Apum*; efter et Par Prototypudgaver af dette Værk paa det Kgl. Bibliothek er den gengivet her i min Bog.

Den sidste danske Helgen er Kong *Erik Valdemarson, Plovpenning*. Kanoniseret er han ikke bleven, idet den voldsomme Strid mellem Kongemagten og Gejstligheden, som opfylder Tiden efter hans Død, formodentlig har hindret det, men derfor er han lige fuldt bleven regnet for en Helgen. Der er bleven forfattet eller i det mindste gjort Tilløb til at forfatte et Helgenskrift om ham; det er den meget udførlige Beretning om hans Død og hans Morderes snart paafølgende Straf, som, affattet ganske i samme Stilcharaktér som de øvrige Helgenskrifter, findes i et lille Skrift *Genealogia Regum Daniæ*; da Skriftet nemlig ikke fandt Benyttelse som Helgenskrift, synes Forfatteren selv at have suppleret det med en Indledning, der ikke er andet end en ganske tør Liste over Danmarks Konger fra Dan et Angul til Valdemar Sejr, med hvem det egenlige Skrift begynder, og dernæst med et Slutningsstykke om Christoffer I, hvorimod han afviser at ville omtale Erik Klipping. Haandskriftet til dette Værk er vistnok brændt 1728; men det var bleven godt udgivet af Stephanus i Sorø 1642, og hans Udgave er (med forskellige Fejl, deriblandt een meget slem) aftrykt af Langebek i S. R. D. Med dette Skrift har jeg i min Udgave forbundet en Række andre Stykker, som ogsaa har deres Interesse for „Helgenhistorien“ og Beretningen om Eriks Død, særlig hentede fra *Chronica Sialandiæ*, *Chronicon Jutense* og *Petri Olai Collectanea m. m.* Dernæst er der tilkommet som noget helt nyt et lille Skrift, hvortil først Prof. *Kr. Erslev* fandt ét og siden jeg et andet Haandskrift paa Universitetsbibliotheket, Afskrifter, som er tilvejebragte af Arne Magnusson og tagne efter et meget omtalt Samlingshaandskrift *Veriloquium vetus*, som brændte 1728. Det fortæller om 50 Mirakler af S. Ericus og er ret interessant

derved, at det tydeligt viser, hvor stærkt hans Helgenry havde bredt sig i Sl. af 13. Aarh., over hele Danmark, ogsaa til Norge, Sverige og Nordtyskland; han har aabenbart da været ved at fordunkle selve sin Oldefader s. Kanutus Dux: nye Koste fejer jo altid bedst. Teksten er paa de fleste Steder godt overleveret; dog kræves Konjekuralkritikens Hjælp hist og her, hvorpaa jeg gerne vil fremføre et Par Eksempler.

I Fortællingen Nr. 11 siges der, at en svensk Kvinde Helgha, hvis Barn var meget sygt af en slem Betændelse i Benet, i Drømme havde set en overmaade skøn Konge, som havde budt hende at drage til Ringsted for at faa Barnet helbredet; paa hendes Spørgsmaal havde han svaret, at han var Kong Erik, og derefter tilføjet nogle Ord, der i Overleveringen lyder saaledes: „Depone primo pondus *quod sacro des.*“ Derefter fortsættes der: ‘Consultus suus Michael ait esse peccata. Confessa igitur venit Ringstad’; og saa fortælles der om Helbredelsen. Olrik oversætter Ordene *quod sacro des* ved „som du kan give til Helligdommen“, og tilføjer saa i en Note, at Aflæggelsen af Byrden (d. v. s. Syndebyrden, som hun aflægger ved Skriftemaal) skal opfattes som en *Offergave*, hun medbringer til Eriks Grav. Det var rigtignok en løjerlig Offer-gave! Og desuden vilde Eriks Helgengrav næppe kunne betegnes med Ordet *sacrum* alene; der maatte i det mindste staa *sacro* (eller hellere *sacrario*) *meo*. Det gaar heller ikke an at oversætte: „som du kan give (kaste over paa) den hellige“; dette maatte hedde *sancto*, og ogsaa dette vilde støde ved Udtrykkets Ubestemthed (istdf. *mihi*). Men hertil kommer nu, at ogsaa det følgende Ord *Consultus* volder Besvær. Substantiveret kan dette Ord nemlig kun betyde „Retskyndig“, og den omtalte Dame, vist en simpel Bondekone, har dog næppe holdt sig en juridisk Konsulent, lige saa lidt som en saadan vel var særlig egnet til at give Besked i et religiøst Fortolknings-spørgsmaal. Der skal ikke forandres et Bogstav, men der skal en anden Interpunktion, og saa skal et Par Bogstaver omstilles.

Erik har naturligvis kun sagt: *Depone primo pondus!* Hun forstaar ikke, hvad der menes med *pondus*, og hvem skulde hun vel da spørge til Raads for at faa Forklaring herpaa? Dog vel ingen uden netop — *sin Sognepræst*. Han kender Stedet i Hebræerbrevet 12, 1: „deponentes omne *pondus* et circumstans nos *peccatum* curramus ad propositum nobis certamen“, og derfor svarer han, at ved *pondus* menes hendes *peccata*, som hun først skal skrifte og faa forladte, for at hun ren kan træde ind i Helligdommen i Ringsted. Der skal altsaa staa: „*Depone primo pondus!*“ *Quod sacerdos consultus suus Michael ait esse peccata.*

I Stykket Nr. 7 staar der: Johannes de Stokholm . . *meritis sancti Erii, sibi appen: in superpellicio, curatus fuit.* Skrivemaaden antyder, at det uforstaaelige Ord er en Forkortelse; men hvad det er for et Ord, der er forkortet, ser man først, naar man retter det andet *p* til *p*, hvilket sædvanlig betyder *per*, men efter Omstændighederne ogsaa kan betyde *par* eller *por* (f. Eks. i *corpis*). Det Ord, der menes her, er, hvad man ogsaa kan se af flere andre Fortællinger, *apparen(tis)*.

I Historien Nr. 23 faar en Mand, der i flere Maanedes har været forstyrret i Hovedet (*freneticus*), i et Drømmesyn det Bud: „Perge ad regem Ericum, et liberaberis.“ Han spørger, stadig i Drømme: „Hvordan skal jeg komme derhen?“ Synet svarer ham: „Jeg skal bringe dig did.“ Og saa forekom det ham, at han blev bragt derhen, og at Synet da sagde til ham: „Intra sepulcrum regis et pone caput tuum ad caput eius, etc.“ Derpaa sluttes der: „Et quando euigilavit, conualuit.“ Det er vanskeligt at forstaa, hvad der menes med det mærkelige etc., da Fortællingen synes at være fuldstændig. Gaaden løses imidlertid, naar man sammenholder Fortællingen her med flere andre i samme Skrift: etc. er kun en Forkortelse i Skrift for Udtrykket: *et conualebis* (*conualere* bruges nemlig = *conualescere*).

Til Slutning skal jeg endnu kun omtale et desværre ufuld-

stændigt Digt om Eriks Drab, der er overleveret i det Hdskft. paa Kgl. Bibl., hvori det bedste Excerpt af Skriftet om S. Kettillus staar. I Overleveringen ser de bevarede Vers af Digtet, som fylder en Side (— der mangler for Resten vist ikke meget —), saaledes ud:

Rex Erice, iaces, indigni funeris omni
 Excipis, horrescit vulnus, quod frater, amicus,
 Dux, socius, collega tuus, successor et heres
 Proximus inflixit, sub sacræ tempore noctis:
 5 Sub laribus propriis: sub firmæ foedere pacis.
 Excusare nolit commissa piacula noxæ.
 Et sceleris purgare ducem, sed gurgitis instar
 Delicti facinus, exsuperat unda cruoris,
 Intumet ad cælos, et murmure iudicis aures
 10 Impugnet, terraque leuat cum voce querelas.
 Esto quod ob culpæ meritum cepisse volebas.
 Germanum, dux dire, tuum, cur non timuisti
 Perdere iam captum, vel cur modo clade peremtum
 Jactabas pelago, cur tandem nulla sepulto
 15 Catholici ritus, fusa prece, thura cremabas?
 Pessima delicti superest instantia sei.
 . . . ibus orbasti charissima pignora regni,
 (Matrem cum p)ueris regalia brachia nudans.
 (At nullis auro) digitos et pectora gemmis.
 20 (Solum seruasti no)uos scelerisque ministros.

Man bliver næsten fortvivlet, naar man ser Begyndelsen af Digtet: hvordan skal der dog faas en fornuftig grammatisk Konstruktion og Mening ud af disse Ord? Vi maa begynde med V. 2 ff. Her er Ordene fra *vulnus* til *pacis* i V. 5 jo klare: „det Saar (∴ dræbende Hug), som din Broder, din Ven, din Hertug, din Forbundsfælle, din Medhersker, din Efterfølger og nærmeste Arving slog dig i Hellignattens Tid, under sit eget Hus-tag, under den faste Freds Forbundspagt.“ Men med hvilket Verbum skal nu *vulnus* forbindes? Tilsyneladende staar det som Subjekt for *horrescit*, men dette giver aldeles ingen Mening; derimod passer det udmærket som Objekt for *excipis* „du modtager“, medens dette Verbum slet ikke kan gaa sammen med de forangaende Ord. Gaar vi ud fra, at denne Forbindelse er den rigtige, maa *horrescit* rettes til *horresco*, stillet parenthe-

tisk som hos Vergil i Lakoonskildringen (II, 204) *horresco referens*. Digteren maa tænkes (eller tænker sig) staaende foran et Billede, et Maleri, der fremstiller Kong Eriks Henrettelse, som han betragter med Gru. Nu kan vi vist ogsaa finde ud af V. 1. *Dér* staaer *iacēs*, „du ligger“, kastet ned, til Jorden eller i Baaden. Denne for en Konge usømmelige Stilling tyder paa, at der er vederfaret eller venter ham noget frygteligt, naturligvis Henrettelsen, som ogsaa *funeris* viser hen til; Genetiven *indigni funeris* kræver et styrende Ord, som kun kan ligge skjult i det helt uforstaaelige *omni* (sædvanlig skrevet *om̃*); det maa sikkert være *omē* = *omen*. Det er dog næppe rimeligt, at *iacēs* har staaet som et selvstændigt Prædikatsverbum, sideordnet med *excipis*, som afgjort maa være det Verbum, hvorpaa Vægten hovedsagelig ligger; der har da formodentlig i Originalen staaet Præs. Partec. *iacēs* = *iacens*. Nu har vi dermed V. 1—2 i den bedst mulige Orden:

Rex Erice, iacens (indigni funeris omen!)
Excipis (horresco!) vulnus, quod . . .

„Kong Erik! kastet ned (et Varsel om en skændig Død!) modtager du (jeg gruer derved) det dræbende Hug, som . . .

V. 6 begynder med *Excusare nolit*: „han maa ikke ville undskylde“, nl. Ugerningen; men for det første er *nolit* en Spondeus, mens man skulde have en Iambus, og da i det mindste lidt kyndige Folk, som denne Digter efter alt at dømme aabenbart har hørt til, i Middelalderen saa godt som altid bygger deres Hexametre strengt kvantitetisk, idet de i en Grad, som forbausende os, har været hjemme i latinsk Prosodi, saa er allerede af den Grund en saadan Fejl utilstedelig og viser, at Overleveringen maa være forkvaklet; hertil kommer, at den Modsætning, der i V. 7 indledes med *sed* og siger, at Forbrydelsen er altfor stor til, at Gud vil kunne tilgive den og tage mod Undskyldninger derfor, peger hen paa, at der i det foregaaende maa være sagt, at En (og det maa

naturligvis være *Ericus*) har *haft Lyst til* og villet gøre et Forsøg paa *at undskyldte Udaaden*. Derved ledes vi, idet det jo er rimeligt, at Verbet ogsaa her, ligesom i V. 2 maa have staaet i 2. Person, hen til at antage, at der i Originalen istdf. *nolit* maa have staaet *uelis*: „Du vilde gerne undskyldte den begaaede Forbrydelses Udaad og rense Hertugen for Brøde, men —“. Til Forstaaelse heraf maa vi sikkert tænke os, at der paa Maleriet (— jeg er nemlig overbevist om, at Digtet er skrevet som en Slags Tekst til et Maleri, der virkelig har eksisteret, formodentlig i Ringsted Kirke —), ved Kong Eriks Mund har været anbragt en hvid Strimmel, som det kendes saa godt fra Kirkemalerierne, og at der paa den har staaet Citatet af Vulgata: „Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt“. —

I V. 8 kan *exuperat* ikke være rigtigt; det har Kvantiteten — 000, mens vi skulde have et Ord af Kvantiteten — 000; det faas ved en simpel Rettelse til *exuberat*, som ogsaa passer fortræffeligt til *gurges*. I *facinus* bliver efter Reglen i Middelalderens Hexameterbygning Slutningsstavelsen forlænget ved Verscæsuren. I det nærmest følgende kræver Grammatikens Regler, at der enten maa læses *et . . . impugnat* eller *ut . . . impugnet*, og jeg antager det sidste for rigtigst. Saa er (med nogle nødvendige Interpunktionsændringer) alt i Orden fra *sed* i V. 7 indtil *cremabas* i V. 15: „men ret som en rivende Strøm skyller Forbrydelsens Daad over alle Bredder, Blodets Bølge svulmer op mod Himlen for med sin Brusen at bestorme Himmeldommerens Øre, og med talende Røst opløfter det sine Klager fra Jorden. Lad saa være, at du paa Grund af den Skyld, han havde paadraget sig, vilde fængsle din Broder, du gruelige Hertug, hvorfor ræddedes du saa dog ikke for at volde hans Død, da du alt havde fanget ham? eller hvorfor slyngede du ham ud i Havet, straks efter at han ved Drabet var taget af Dage? hvorfor endelig brændte du ikke, under Opsendelse af Bønner, Røgelse for ham ved hans Grav, som katholsk Religionskik kræver?“

V. 16 er ogsaa i Orden: „Det værste Punkt ved din grumme Misgerning staar dog endnu tilbage“. Hvad der menes dermed, skal naturligvis angives i de følgende Vers; men de er nu overleverede i en ynkelig Forfatning, idet alle Begyndelsesordene i dem er tabte ved, at det møre Papir i Bladranden er smuldret bort. Da Verset blev udgivet i S.R.D., manglede allerede de første Bogstaver i V. 17; men der kan højst være gaaet 3 Bogstaver bort, og man kan da vist med Sikkerhed sige, at der maa have staaet *Dotibus* (i Bet. „Klenodier“, som var givet til Gave), idet der næppe kan findes noget andet Ord, som baade svarer til Metrikens Krav og til Meningen, som tydelig nok ligger i disse Vers, hvor mishandlede de end er. De følgende Vers har Udgifveren i S.R.D. heldigvis kunnet læse fuldstændigere i Haandskriftet, end vi nu kan, da alle de i Parenthes satte Bogstaver er forsvundne. V. 18 er da helt i Orden; det maa kun mærkes, at *pueri* her, hvad det meget godt kan, maa betyde *puellæ*, idet Erik kun efterlod sig Døtre. Derimod er *At nullis* i Beg. af V. 19 meningsløst, men Ordet *brachia* og Sammenstillingen med de andre Sætningsled viser klart nok, at det maa være en Fejl-læsning for *annellis* eller vel snarere *armillis*: „Kongedømmets (d. v. s. Kongens) højtelskede Kærlighedspanter, Moderen (∴ Enkedronningen Jutta) med samt hendes Børn, har du berøvet deres Klenodier, idet du blottede deres kongelige Arme for Armbaadene, deres Fingre for Guldringene, deres Bryst for Ædelstenssmykkerne.“ — I Slutningsverset er *nouos* absolut galt; det har Kvantiteten ∘ —, medens der kræves — — eller ∘ ∘ —, og det passer ikke sammen med de følgende Ord efter Meningen; det gør derimod *nocuos* (= *noxios*), som ogsaa passer metrisk. Utvivlsomt er ogsaa *Solum* en Fejl-læsning; *Solos* kunde passe, men det rigtige er dog vist *Saluos*: „Velbeholdne bevarede du derimod de Skyldige og Haandlangerne ved Forbrydelsen“. De sikkert ret faa Vers, der har fulgt herefter, har efter al Rimelighed udtalt, hvad der overalt fremhæves i Beretningerne

om Eriks Mord, at alle de Skyldige dog meget snart rantes af Himlens Straf. For Resten har jeg ikke noget Sted ellers kunnet findes noget om, at Abel udplyndrede Eriks Efterladte paa den her omtalte Maade; den eneste Notits, som jeg kunde tænke mig sat i Forbindelse hermed, er den i Annales Hamburgenses: „Lago, interemptor regis Erici, *cum multa pecunia ab Abel collecta* fugit in Holtsaciam et ibidem est occisus“.

Hermed skal jeg nu slutte. Jeg havde tænkt mig, at jeg paa et særligt Titelblad vilde betegne denne Bog som *Vol. I.* af en ny Udgave af S. R. D.; det vil jeg dog nu ikke gøre, da jeg ikke véd, om det vil blive mig, som jo allerede er ret højt oppe i Aarene, forundt at udgive en Fortsættelse. Jeg har jo nok Planer for om en saadan, og lykkes det mig blot endnu at faa ét Bind udgivet, kan jeg maaske vende tilbage til den nu opgivne Tanke. Men i ethvert Fald haaber jeg, at det hermed begyndte Værk maa blive fortsat, enten nu jeg selv eller en anden skal fortsætte det.
